

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Проблема стереотипізації українських
військовослужбовиць (серія журналістських матеріалів)»
«The problem of stereotyping Ukrainian servicewomen (a series of
journalistic materials)»**

Виконала: здобувачка денної форми навчання
спеціальності 061 журналістика

Освітня програма «Журналістика»

Грабовенко Анастасія Андріївна

Керівник ст. викл. Блінов Є. М.

(підпис)

Рецензент д. соціол. наук, проф. Каменська Т. Г.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№__ від.....20__р.

Завідувач(ка) кафедри

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК №__
протокол №__ від.....20__р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ім'я)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ.....	5
ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ.....	12
ВИСНОВКИ.....	16
ДОДАТКИ (проєкт)	

ВСТУП

Актуальність. Повномасштабна війна внесла свої корективи в життя всіх українців. Станом на 2025 рік в лавах ЗСУ налічувалося 880 тисяч людей. З них, як повідомило Міністерство оборони України, 70 тисяч – жінки. Кожного року ці показники зростають, жінки все частіше долучаються до армії [15]. Проте рівень стереотипізації та сексизму все ще залишається доволі високим. Це проявляється не лише у відвертих образах. Жінки рідше виступають у якості експерток, а питання частіше можуть стосуватися не стільки їхніх досягнень у військовій справі, скільки в особистому житті.

Так, військовослужбовиці стали частіше з'являтися у медіа як героїні чи експертки, а влада ухвалює певні нормативно-правові акти, що стосуються пригнічення військовослужбовців через стать. Проте така проблема, як стереотипізація, ніколи не зникає повністю. Тому важливо контролювати ситуацію у суспільстві, висвітлювати позитивні та негативні зрушення та постійно нагадувати про наявність проблеми, її небезпеку для українського середовища.

Мета дослідження — дослідити питання стереотипізації українських жінок-військовослужбовиць.

Завдання:

- здійснити моніторинг всеукраїнських медіа щодо висвітлення образу жінок військовослужбовиць;
- дізнатися про негативний та позитивний досвід жінок-військовослужбовиць в Силах оборони України;
- дослідити внесок жінок у військових процесах минулого;
- з'ясувати, як стереотипи впливають на життя військовослужбовиць та як жінки з ними борються;
- зібрати джерела інформації для написання матеріалів;

- створити серію журналістських матеріалів.

Об'єкт дослідження: стереотипізація та сексуалізація українських військовослужбовців.

Предмет дослідження: стереотипи щодо жінок-військовослужбовиць, їх формування та вплив на життя жінок під час війни України за свободу та незалежність.

Методи дослідження: моніторинг ЗМІ, інтерв'ю, робота з джерелами інформації, аналіз, узагальнення.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

Образ української жінки-військовослужбовиці у ЗМІ

Моніторинг був проведений на базі українських онлайн-видань «Суспільне», «ТСН», «УНІАН». Для розкриття образу української жінки-військовослужбовиці у ЗМІ увага зосереджувалася на одному з розділів видань, а саме на розділі «Війна». Хронологічні межі моніторингу становлять три місяці: з 01.09.2024 по 30.11.2024 року.

Аналіз було проведено за такими критеріями:

- дотримання журналістських стандартів;
- тематика матеріалів;
- наявність стереотипів.

Дотримання журналістських стандартів

Достовірність. За період аналізу видання «Суспільне» опублікувало більше дев'яти тисяч матеріалів у розділі «Війна». Приблизно сто текстів за день. Серед них сорок публікацій присвячено жінкам-військовослужбовицям. Це значно менше, у порівнянні з текстами, що розповідають про внесок військових чоловічої статі. Більшість знайдених матеріалів розкривають індивідуальні історії жінок, саме вони виступають головним джерелом інформації. Крім цього, видання використовує офіційні джерела, такі, як сайт Офісу президента, пресслужба Державного бюро розслідувань, представники Міністерства оборони тощо. Іноді зустрічаються посилання на інші видання та соціальні мережі (Facebook, Instagram). Матеріалів із використанням неперевіреної, інсайдерської інформації виявлено не було.

«ТСН» на своєму офіційному сайті щодня публікує приблизно п'ятдесят матеріалів у розділі «Війна». Це майже п'ять тисяч матеріалів за період моніторингу. З них двадцять присвячено військовослужбовицям. Як джерело інформації видання майже завжди використовує соціальні мережі, таких як Instagram, Facebook, Telegram. Зазвичай це цитування звернень відомих людей,

політиків чи експертів. Виключенням є ексклюзивні інтерв'ю. Найчастіше цитують Аліну Михайлову, керівницю медичної служби 108-го окремого батальйону. Крім неї, журналісти часто посилаються на політиків. Інсайдерської інформації виявлено не було.

Інформаційне агентство «УНІАН» кожного дня публікує в середньому тридцять матеріалів у розділі «Війна». Це приблизно три тисячі публікацій за період моніторингу. З них вісімнадцять стосуються військовослужбовців. Як джерело інформації «УНІАН» використовує інші видання чи телепрограми («Армія TV», «Відео NV», «1+1», «Суспільне»), рідше публікуються ексклюзивні інтерв'ю. Проте іноді зустрічаються матеріали, які не мають конкретних посилань. Як приклад, публікація під назвою «“Наташа попала”: українська військова збила російську ракету з “Ігли”» [10]. Зазначається, що про це повідомили у Повітряних силах ЗСУ, проте де саме та хто, не згадується. Коментаторів зазначили просто як «військові», без імен чи посад.

Баланс думок. Майже всі матеріали видання «Суспільне» про жінок-військовослужбовців написані у жанрі інтерв'ю, тому балансу думок вони не потребують. У публікаціях, в яких військовослужбовці виступають у ролі одного з головних героїв чи коментаторів, видання намагається подавати думки як чоловіків, так і жінок. Як приклад, матеріал під назвою «У Вінницькому центрі реабілітації допомогли майже 2000 пацієнтам за рік» [1].

Матеріали «ТСН» про військовослужбовців зазвичай не вимагають балансу думок. Це інтерв'ю чи короткі замітки, коментарі тощо. Проте деякі з них висвітлюють лише один погляд на проблему, і не в якості коментаря. Журналісти беруть заяви із соціальних мереж та з емоційним заголовком публікують на своєму сайті. Більш розгорнуті статті зберегли баланс думок. Також зустрічаються матеріали, в яких експертами виступають лише жінки. Прикладом є матеріал під назвою «Мобілізація жінок: чи доведеться українкам масово надівати берці» [21].

Публікації «УНІАН» зазвичай не потребують балансу думок. Вони присвячені думкам військовослужбовців щодо тієї чи іншої ситуації на фронті. Проте загалом матеріалів про думки чоловіків військовослужбовців агентство публікує набагато частіше.

Відокремлення коментарів від фактів. «Суспільне» у матеріалах про жінок-військовослужбовиць притримується стандарту відокремлення коментарів від фактів. Усі емоційні вислови позначені цитатами, а самі журналісти не висловлюють свої думки та не проводять аналізу в кінці.

Публікації «ТСН» зазвичай мають доволі клікбейтні, емоційні заголовки. Журналісти використовують найяскравіші слова героїв чи експертів для привернення уваги, проте також вказують автора слів («І за цих п***рів у Києві воює армія»: Аліна Михайлова відреагувала на рейд ТЦК на концерті “Океану Ельзи”» [14]). Проте через те, що інколи подається лише один погляд на проблему, може складатися враження, що журналісти притримуються саме цієї думки. Крім цього, наявні матеріали, в яких журналіст використовує емоційні звернення у підзаголовках, наприклад: «Це треш! У Варшаві “вирізали” обличчя воїнам ЗСУ» [22].

Більшість публікацій «УНІАН» про військовослужбовиць присвячено їхнім інтерв'ю, які вони давали іншим виданням чи ексклюзивно агентству. В них журналісти дотримуються стандарту відокремлення думок від фактів. Усі слова експерток чітко відокремлені.

Точність, оперативність та повнота. Матеріали видання «Суспільне» точні, інформація надається оперативно. Наприклад, публікації 1 жовтня, присвячені Дню захисників та захисниць: «В Ужгороді вшанували пам'ять полеглих захисників і захисниць України» [5]. Матеріали в жанрі інтерв'ю відповідають стандартам повноти, проте іншим інформаційним текстом іноді її не вистачає.

«ТСН» у своїх матеріалах притримується стандарту оперативності. Як і «Суспільне» вони згадали День захисників та захисниць. Щодо точності, то

зустрічають заголовки, які виглядають двусмислово, що привертає увагу читачів. Як приклад, матеріал «“Підпис, що я вже померла”: у Польщі українську ексвійськову “поховали” живцем» [22]. Деяким текстовим матеріалам не вистачає повноти, проте вони компенсують це відеосюжетами.

«УНІАН» публікує матеріали оперативно, зазвичай в той же день, коли вони були представлені в іншому виданні. Крім цього, агенство також не оминає важливі дні, такі як День захисників та захисниць. Матеріали є точними, проте не вирізняються повнотою, так як більшість з них лише короткий переказ оригінальних публікацій.

Тематика матеріалів

Видання «Суспільне» використовує лише інформаційні жанри, такі як: новина, інтерв'ю, репортаж. Публіцистики чи аналітики виявлено не було. Жінок-військовослужбовиць відображають переважно через їхні особисті історії: розповіді про військові будні, виклики, втрати рідних. Крім цього, видання висвітлює проблеми реабілітації, а також пише про життя колишніх військовослужбовиць («“Прокинуся вночі й очей не розплющую: а раптом, це все сон, і я вдома”: історія переселенки із Харківщини» [9]). Окремо «Суспільне» вшановує пам'ять полеглих. За час аналізу було згадано трьох жінок, які загинули на війні. Ще однією темою є висвітлення досягнень жінок-військовослужбовиць поза армією. Розповідають про їхні перемоги у конкурсах, відкриття бізнесу чи просто цікаві гобі. Як приклад, матеріал «Військова з Франківщини Оксана Рубаняк на позивний Ксена – у списку Forbes “30 до 30: майбутні лідери”» [23].

«ТСН» публікує матеріали переважно інформаційного жанру: замітки, інтерв'ю, коментарі. Проте іноді зустрічається аналітика. Видання пише про особистий досвід військовослужбовиць, часто використовує їх в якості експерток, проте зазвичай тільки коли матеріал стосується жінок в армії («“Ми народжені для війни”: військова висловилася про мобілізацію жінок» [20]). Як і «Суспільне», вони не оминули теми вшанування загиблих. Також пишуть про

досягнення військовослужбовиць та їхнє життя після чи поза службою. Крім цього, за період моніторингу, видання підняло тему стереотипів. Зокрема згадувався інцидент з рекламою третьої штурмової бригади, яка використовувала сексуалізований образ жінки-військовослужбовиці. Також «ТСН» має матеріали, які викривають домагання до жінок в армії («“Після цієї стадії іде секс”: військова заявила про домагання в армії та надала докази» [13]).

Матеріали «УНІАН» лише інформаційного жанру: новина та інтерв'ю. Більшість публікацій присвячено думкам військовослужбовиць, їхньому бойовому досвіду, викликам та перемогам. Мало згадувань у контексті життя поза армією. Значна частина матеріалів присвячена темі мобілізації жінок. Про це висловлювалися як експерти чоловіки, так і жінки. Крім цього, військовослужбовиць запитують про: умови життя в армії, завершення війни, Курську операцію та інші нагальні питання («“Просто хочу спокійного життя”: 23-річна танкістка розповіла про службу під Бахмутом» [19]).

Наявність стереотипів

За період моніторингу у виданні «Суспільне» не було знайдено матеріалів, які би розповсюджували стереотипи про жінок в армії. Кожна публікація видання, де фігурують жінки, містить фемінітиви. Образ військовослужбовиці у цьому ЗМІ представлено у виключно позитивному світлі: як військової, так і просто людини зі своїми думками, досягненнями та переживаннями. Майже всі матеріали було написано журналістками-жінками, чоловіки на цю тему писали 1-2 рази. Тобто, для жінок, що працюють у виданні, ця тема є важливою та актуальною.

У своїх публікаціях «ТСН» не має прямих проявів стереотипів. У більшості випадків журналісти використовують фемінітиви, та пишуть про жінок переважно позитивно. Видання не оминає проблеми пригнічення та домагання жінок в армії. Проте зустрічаються матеріали, у яких автор не використовує фемінітиви. Як приклад, матеріал «Захистили об'єкт критичної інфраструктури у Рівненській області: як три українські військові збили крилату ракету» [12] у

якому всіх трьох героїнь представляють як «солдат», хоча це слово має свою фемінітивну форму солдатка. Крім цього, було виявлено один матеріал про День захисників та захисниць, заголовок якого згадує лише перших («День захисників України: Зібров присвятив бійцям пісню, а Денисенко звернулася до чоловіка-воїна» [2]). Як і в «Суспільному», у «ТСН» тему військовослужбовиць висвітлювали переважно жінки.

«УНІАН», як й інші проаналізовані видання, не містить матеріалів з розповсюдженням стереотипів про жінок-військовослужбовиць. Частіше за «Суспільне» та «ТСН», агентство публікувало тексти, в яких військовослужбовиці виступали в якості експерток не лише щодо теми жінок в армії. Образ жінки-військовослужбовиці є позитивним, експертним. Також матеріали містять фемінітиви. Як і в інших виданнях, частіше цієї теми торкалися саме жінки-журналістки. Крім цього, як і «ТСН», «УНІАН» має матеріали за перше жовтня, заголовки яких виключають із Дня захисників та захисниць останніх.

«Суспільне», «ТСН» та «УНІАН» — відомі українські видання, які мають читачів по всій країні. Кожен день вони публікують тисячі матеріалів у розділі «Війна». З них незначна частина присвячена військовослужбовцям. Найчастіше їх згадує «Суспільне» — 40 публікацій за три місяці. Наступним по кількості є «ТСН» — 20 згадувань, та «УНІАН» має 18 текстів. У кожному виданні історії та думки чоловіків-військовослужбовців висвітлюється частіше за жіночі. Чоловіки частіше виступають експертами та героями. Щодо журналістських стандартів, то кожне з видань порушує хоча б один. У «Суспільному» деяким матеріалам не вистачає повноти. «ТСН» має проблеми з балансом думок, відокремленням коментарів від фактів, повнотою та точністю. Також заголовки вирізняються значною емоційністю. «УНІАН» порушує стандарт достовірності та повноти.

Видання мають спільну тематику. Всі вони висвітлюють історії жінок військовослужбовиць: їхній побут, досвід, кар'єрне зростання. «Суспільне» частіше за інших висвітлювало життя еквівійськовослужбовиць: реабілітацію,

життя після армії, створення бізнесу. «ТСН» більше торкалося теми стереотипів та скандальних ситуацій. «УНІАН» частіше представляв жінок як експерток з військових питань.

Загалом в усіх виданнях образ військовослужбовиці складається позитивний. Не було виявлено матеріалів з відкритим розповсюдженням стереотипів. Крім цього, кожне з видань використовує фемінітиви. Досліджують цю тему зазвичай саме жінки-журналістки. Під час моніторингу було виявлено, що українські видання пишуть про військовослужбовиць різноманітно, проте мало, у порівнянні з іншими темами у розділі «Війна». Нині образ жінки-військовослужбовиці все ще не є достатньо популярним та активно обговорюваним в українських медіа.

Під час підготовки кваліфікаційної роботи було проведено аналіз чинного законодавства України. Зокрема досліджено Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [17] та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [16].

ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

Творчий доробок кваліфікаційної роботи складається з серії журналістських матеріалів. Для більш вдалого та повного розкриття теми диплому було вирішено писати матеріали в інформаційних та аналітичних жанрах. Ми обрали наступні жанри: інтерв'ю, аналітична стаття, загальнодослідницька стаття, проблемний нарис. Саме ці жанри, на нашу думку, допоможуть розкрити тему «Проблема стереотипізації українських військовослужбовиць» повною мірою.

Перший матеріал — інтерв'ю «Війна зі стереотипами» (див. Додаток 1) розкриває досвід реальних жінок-військовослужбовиць, їхні думки та переживання. Ми поспілкувалися з двома солдатками — Людмилою Адубецькою та Юлією Фільченко, які стикалися з різними видами стереотипів. Це дало змогу викрити проблему гендерної дискримінації військовослужбовиць не лише в самій армії, а й у суспільстві загалом.

Жанр інтерв'ю нами було обрано через можливість передати слово в слово всі почуття та емоції героїнь матеріалу. Як зазначає Володимир Здоровега: «Інтерв'ю — жанр журналістики, розмова журналіста з відомою або просто обізнаною у якійсь справі людиною переважно на значущу тему...» [8, 174]. Нині деякі вчені вважають цей жанр публіцистичним. Оксана Гарачковська у своїй статті пише: «Інтерв'ю — жанр публіцистики, зорієнтований на оприлюднення в масмедіа бесіди з відомими людьми на актуальні теми» [3, 89]. Саме емоційна складова публіцистики дає змогу встановити зв'язок між читачем та героєм. Тому для висвітлення проблем жінок-військовослужбовиць живі історії підходять більше, ніж теорія та сухі факти.

Другий матеріал — проблемний нарис «Бойова готовність чи краса?» (див. Додаток 2) висвітлює актуальність такої проблеми, як об'єктивація та сексуалізація жінок-військовослужбовиць у лавах ЗСУ. Завдяки аналізу сучасного медіаконтенту, який розповсюджує сексуалізований образ бійчинь, та

думкам жінок-військовослужбовиць ми дізналися, що ця проблема є актуальною для України, а випадки об'єктивації отримують негативну реакцію зі сторони користувачів соціальних мереж та платформ.

Публіцистичні жанри, серед яких проблемний нарис, наразі не дуже розповсюджені у медіапросторі. Зокрема через свою складність у розкритті проблеми. «Головна мета нарисовця – на основі докладного аналізу розкрити серцевину проблеми чи соціального явища, що стали предметом публіцистичного дослідження. Але самого цього замало. Потрібно ще донести до людей народжені при цьому думки й висновки, достукатися до їхніх почуттів і змусити перейнятися прочитаним», – зазначає Олександр Глушко [4, 98]. Тому, за допомогою цього жанру ми мали змогу глибоко дослідити тему, поєднати факти з життєвими емоційними історіями та піддати їх аналізу.

Третій матеріал — загальнодослідницька стаття «Боротьба крізь століття» (див. Додаток 3) піднімає питання внеску жінок у військові процеси минулого. У матеріалі ми розглянули те, як менталітет вплинув на формування сучасних українок, їхнього образу у суспільстві. Було досліджена активність жінок у часи ОУН та УПА, Першої та Другої світових воєн. Це дало змогу дізнатися про актуальність досліджень внеску жінок в історію.

Для різностороннього розкриття теми важливим є глибинне дослідження теоретичної складової питання. Такий жанр, як загальнодослідницька стаття, за Олексієм Підлущим, «передбачає високий рівень узагальнення і глобальність мислення автора. Приступаючи до написання такої статті, журналіст має сформулювати основні тези виступу, дати (спершу собі) відповідь на питання, що саме нового він хотів би сказати щодо проблеми, яка, на його думку, заслуговує розгляду в пресі, як одне з глобальних питань сучасного розвитку суспільства» [7, 144]. Завдяки цьому жанру ми мали змогу надати цікаву та важливу для розповсюдження інформацію щодо згаданої теми.

Четвертий матеріал — аналітична стаття «Гендерна (не)рівність» (див. Додаток 4), яка детальніше досліджує права жінок-військовослужбовиць, вплив

гендерної нерівності на їхнє психологічне здоров'я та шукає способи подолання дискримінації в майбутньому. Цей матеріал може допомогти жінкам-військовослужбовицям та звичайним читачам краще дізнатися про те, як нерівність впливає на жінок та які перспективи подолання цієї проблеми для України.

Аналітика — важлива складова будь-якого дослідження. Володимир Здоровага характеризує статтю таким чином: «...Це такий журналістський виступ, у якому автор аналізує факти і явища життя, доносить за допомогою відповідних аргументів певну думку, ідею» [8, 202]. «Аналітична стаття — це журналістський жанр в якому основне повідомлення є висновком або прогнозом, зробленим на підставі чисельних фактів та свідчень», — зазначає Олена Кузнецова [11, 48]. Завдяки цьому жанру ми мали змогу застосувати науковий підхід, розглянути проблему систематично та сформулювати обґрунтовані висновки з передбаченням майбутніх дій та результатів.

Під час написання кваліфікаційної роботи було залучено таких експертів:

1. Марія Кашуба, історикиня української філософії, культурологиня.
2. Ірина Петренко, докторка історичних наук.
3. Наталія Макогончук, кандидатка педагогічних наук.
4. Ольга Баковецька, кандидатка історичних наук.
5. Ольга Дорош, медична психологиня.

Також ми навели думку заступниці начальника відділу міжнародного права Міноборони Інни Заворотько, яка порушила питання дискримінації чоловіків-військовослужбовців [18].

Створені матеріали можуть становити інтерес для аудиторії, яка цікавиться внеском жінок в військових процесах минулого та сучасності, актуальністю гендерної дискримінації, сексуалізацією та стереотипізацією жінок-військовослужбовиць в Україні.

Наукові дослідження на тему, обрану для написання кваліфікаційної

роботи, були оприлюднені в доповідях на Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання)» (Львів, 22 листопада 2024 р.) [6] та на 81-й звітній студентській науковій конференції ОНУ імені І. І. Мечникова» (Одеса, 22 – 24 квітня 2025 р.; збірник матеріалів конференції готується до публікації).

ВИСНОВКИ

Сьогодні, у часи активної боротьби з гендерною нерівністю та всіма видами дискримінації, тема стереотипізації порушується все частіше. Для більшості прогресивного населення відмова від стереотипного мислення вже давно стало чимось нормальним. Проте чим консервативніше суспільство, тим менші рамки, за які може виходити його критичне мислення. Україна – молода держава, яка постійно розвивається та вбирає досвід інших країн. Війна внесла свої корективи у становлення нашого суспільства. Вона принесла багато поганого, проте дала змогу активніше висвітлювати тему гендерного питання в армії.

Здійснивши моніторинг українських ЗМІ на тему стереотипізації українських військовослужбовиць, ми змогли виявити як позитивні, так і негативні моменти. Такі відомі медіа, як «Суспільне», «ТСН», «УНІАН», мають велику аудиторію, тому важливо, аби опубліковані ними матеріали були якісними та дотримувалися стандартів. Під час аналізу було виявлено, що кожне з видань порушує хоча б один з них. Найчастіше це стандарт повноти. Крім того, було зафіксовано порушення у балансі думок, відокремленні коментарів від фактів та точності. Також зустрічалася надмірна емоційність у заголовках. Проте така практика у більшості видань не є постійною, це стосується деяких окремих матеріалів.

Тематика публікацій різноманітна. Порушувалося питання побуту та служби, дискримінації, реабілітації, життя після служби тощо. Деякі видання приділяли увагу стереотипізації та сексуальним домаганням. Хоча про жінок-військовослужбовиць пишуть менше, ніж про чоловіків, кожне з видань висвітлювало військовослужбовиць і як експерток, і як героїнь сюжетів. Майже відсутні прояви стереотипізації зі сторони медіа. Журналісти використовували фемінітиви, випускали матеріали, у яких показували важливість внеску жінок у ЗСУ. Наразі можна зробити висновок, що образ жінки-військовослужбовиці не є таким же популярним, як образ чоловіка-військовослужбовця, проте українські

ЗМІ знаходяться у стадії активного розвитку та вивченні цієї теми.

Для того, щоб створити повноцінну картину щодо проблеми стереотипізації жінок-військовослужбовиць, ми створили серію журналістських матеріалів, яка складається з чотирьох публікацій, кожна з яких висвітлює дану проблему з різних аспектів.

Авторка дослідження поспілкувалася з бійчинями та дізналася про їхній особистий досвід перебування у лавах ЗСУ. У вигляді інтерв'ю жінки розповіли про те, з якими стереотипами їм прийшлося стикнутися. Матеріал показав, який різний досвід можуть мати жінки на службі в армії. Все залежить від оточення та наявності підтримки.

У проблемному нарисі ми детально дослідили те, наскільки сексуалізація та об'єктивація є нагальною проблемою українського суспільства. Проаналізувавши значну кількість випадків, які поширювалися соціальними мережами та медіа, ми дійшли висновку, що вирішення цієї проблеми повністю поки не здійснюється. Кожного року трапляються нові випадки зображення жінки-військовослужбовиці у сексуалізованому, стереотипному образі. Проте такі ситуації отримують велику кількість обурення від користувачів соціальних мереж.

Важливою частиною дослідження став також історичний аналіз внеску жінок у військові процеси. за часів ОУН та УПА, під час Першої та Другої світових воєн жінки ніколи не залишалися у стороні. Вони робили свій внесок як волонтерки, лікарки та бійчині. Проаналізувавши наявні дослідження можна зробити висновок, що ця тема в останні роки стала актуальнішою. Науковці, історики стали активніше публікувати статті про жінок у воєнні часи.

Аналітична стаття розкрила те, як може вплинути гендерна дискримінація на ментальне здоров'я жінок та важливість психологічної підготовки бійчинь. Окремо торкнулися теми законів, які захищають права жінок. Крім цього, було виявлено основні вимоги військовослужбовиць, особливо медичних. Як

висновок, можемо зазначити, що подолати стереотипи повністю ніколи не вийде. Навіть найпрогресивніші країни не можуть похизуватися таким досягненням. Проте важливо постійно нагадувати про наявність проблеми, її актуальність, наслідки та способи боротьби. Українське суспільство активно розвивається у напрямку зменшення стереотипного мислення, замінюючи його на критичне. А це є великим показником майбутньої рівності не тільки на війні, а й у соціумі загалом.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бараболя Ю. У Вінницькому центрі реабілітації допомогли майже 2000 пацієнтам за рік. *Суспільне*. 24 вересня 2024. URL: <https://surl.lu/zfjlbc> (дата звернення: 30.04.2025).
2. Гажала В. День захисників України: Зібров присвятив бійцям пісню, а Денисенко звернулася до чоловіка-воїна. *ТСН*. 1 жовтня 2024. URL: <https://surl.li/brooni> (дата звернення: 30.04.2025).
3. Гарачковська О. О. Жанрові особливості інтерв'ю в сучасному інформаційному просторі. *Український інформаційний простір*. 2021. № 1 (7). 2021. С. 86–98 с. URL: <https://surl.li/dbygbw> (дата звернення: 07.04.2025).
4. Глушко О. К. Художня публіцистика : європейські традиції і сучасність : монографія / О. К. Глушко. К. : Арістей. 2010. 192 с.
5. Гостюк Р., Русин М. В Ужгороді вшанували пам'ять полеглих захисників і захисниць України. *Суспільне*. 24 лютого 2024. URL: <https://surl.li/galxsc> (дата звернення: 30.04.2025).
6. Грабовенко А. Захист прав українських військовослужбовців: погляд науковців та медійників. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання)* : зб. тез Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти, 22 листопада 2024 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 89–91.
7. Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво : навчальний посібник / Т. О. Приступенко, Р. В. Радчик, М. К. Василенко та ін.; за ред. В. В. Різуна. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 287 с. URL: <https://surl.li/iqrlvi> (дата звернення: 07.04.2025).
8. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. Львів: ПАІС, 2008. 276 с. URL: <https://surli.cc/vccset> (дата звернення: 07.04.2025).
9. Кавун В., Калюжна С. «Прокинуся вночі й очей не розплющую: а раптом, це все сон, і я вдома»: історія переселенки із Харківщини. *Суспільне*. 14 вересня

2024. URL: <https://surl.li/gwatdl> (дата звернення: 30.04.2025).

10.Козова Л. «Наташа попала»: українська військова збила російську ракету з «Ігли». *УНІАН*. 17 листопада 2024. URL: <https://surli.cc/obmorm> (дата звернення: 30.04.2025).

11.Кузнецова О. Аналітичні методи в журналістиці. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2002. 120 с.

12.Кузьмич О. Захистили об'єкт критичної інфраструктури у Рівненській області: як три українські військові збили крилату ракету. *ТСН*. 20 листопада 2024. URL: <https://surl.li/iynvre> (дата звернення: 30.04.2025).

13.Лаб'як І. «Після цієї стадії іде секс»: військова заявила про домагання в армії та надала докази. *ТСН*. 10 вересня 2024. URL: <https://surl.li/lkiueu> (дата звернення: 30.04.2025).

14.Несчетна С. «І за оцих п***рів у Києві воює армія»: Аліна Михайлова відреагувала на рейд ТЦК на концерті «Океану Ельзи». *ТСН*. 12 жовтня 2024. URL: <https://surl.li/gjprjd> (дата звернення: 30.04.2025).

15.Понад 5 500 жінок сьогодні служать на передовій – Сергій Мельник. *Міністерство Оборони України*. 8 березня 2025. URL: <https://surl.lu/nnhqsx> (дата звернення: 30.04.2025).

16.Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях : Закон України № 2523-VIII від 6 вересня 2018 р. URL: <https://surl.lu/xqbaux> (дата звернення: 30.04.2025).

17.Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України № 2866-IV від 8 вересня 2005 р. URL: <https://surl.lu/ucqylt> (дата звернення: 30.04.2025).

18.Романов Є. «Права та потреби військовослужбовця мають бути у центрі уваги командира, це основа нової кадрової політики», – радниця Головнокомандувача ЗСУ з гендерних питань. *АрміяInform*. 2 грудня 2020. URL:

<https://surl.li/shacjc> (дата звернення: 30.04.2025).

19.Хлюдзинський В. «Просто хочу спокійного життя»: 23-річна танкістка розповіла про службу під Бахмутом. *УНІАН*. 16 вересня 2024. URL: <https://surl.li/vojnir> (дата звернення: 30.04.2025).

20.Хмельницька В. «Ми народжені для війни»: військова висловилася про мобілізацію жінок. *ТСН*. 5 листопада 2024. URL: <https://surl.li/xsjzczl> (дата звернення: 30.04.2025).

21.Хмельницька В. Мобілізація жінок: чи доведеться українкам масово надівати берці. *ТСН*. 5 листопада 2024. URL: <https://surl.li/oixheg> (дата звернення: 30.04.2025).

22.Хмельницька В. «Підпис, що я вже померла»: у Польщі українську ексвійськову «поховали» живцем. *ТСН*. 29 жовтня 2024. URL: <https://surl.li/phwayg> (дата звернення: 30.04.2025).

23.Яців Д. «Військова з Франківщини Оксана Рубаняк на позивний Ксена – у списку Forbes “30 до 30: майбутні лідери”». *Суспільне*. 21 вересня 2024. URL: <https://surl.li/zbhdcf> (дата звернення: 30.04.2025).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Війна зі стереотипами

Попри боротьбу з ворогом українські військовослужбовці ведуть своє окреме протистояння стереотипам та викликам у лавах ЗСУ. Намагаються захистити не лише країну, а й свої мрії, цілі та права. Їхні історії дуже різні, індивідуальні, проте всі вони мають спільні проблеми та переживання. Людмила Адубецька та Юлія Фільченко розповіли нам про свою особисту боротьбу, надії та думки.

– Як Ви вирішили стати військовослужбовицею та що саме Вас мотивувало?

Людмила: Я працювала держслужбовицею у військкоматі, почалося скорочення та начальник наполіг на підписання контракту. Не жалкую.

Юлія: Мене мотивувало вступити до лав ЗСУ повномасштабне вторгнення в Україну російської федерації. Я не могла мовчки сидіти вдома, коли мої чоловіки на повну вже воювали (син, чоловік)

– Вам довелося зіштовхнутися зі стереотипами в армії?

Людмила: Так, у першій учебці до нас відносилися з неповагою, прямим текстом казали, що «баби за грошима і чоловіками до лав ЗСУ прийшли». Побут дуже пригнічував, радянська армія залишила потужний відбиток на ЗСУ, нажаль.

Юлія: Як жінка, не стикалася зі стереотипами в Збройних Силах, ми з чоловіками на рівних проходимо службу.

– Відчуваєте тиск через очікування суспільства щодо того, як повинні поводитися військовослужбовиці? Який саме та коли?

Людмила: Певний тиск існує. У нашому суспільстві ще не дорозвинено почуття поваги до військових, та і військові, час від часу, себе дискредитують (особливо мобілізовані, на цей час). Військові повинні поводитися гідно та захищати свою Батьківщину, а більше вони нічого нікому не винні. Суспільство,

на жаль, розділено на байдужих, ждунів, псевдопатріотів та небайдужих, які тримають тил та підтримують військових. Останню групу людей не можна підвести! Перші три будемо «перевиховувати» після нашої перемоги, їм з НАМИ жити...

Юлія: Так, я відчуваю певний тиск з боку суспільства, просто не всі розуміють, що жінка робить в армії, ще й у такий складний час.

– Які, на Вашу думку, якості жінки-військовослужбовиці зазвичай недооцінюють або не беруть до уваги через стереотипи?

Людмила: Інтуїція та гнучкість розуму.

Юлія: Не всі розуміють, що жінка завжди була і буде сильніше та сміливіше, ніж наша «сильна стаття».

– Як змінилося Ваше ставлення до своєї професії після початку служби? Що стало найбільшим викликом?

Людмила: Я була впевнена, що жінкам у війську розвиватися не дають, були певні вікові обмеження для жінок (не такі як у чоловіків). Мене дуже дратувало, коли мене називали «дівочка» або «жіночка». Напевно рік я добивалася, щоб до мене зверталися на ім'я по батькові. І первинне офіцерське звання я отримала тільки з другого разу (жіночий фактор).

Юлія: До повномасштабного вторгнення та служби не відчувала стільки ненависті до наших «сусідів». Також нині ще більше турбуюся про майбутнє дітей.

– Чи маєте підтримку з боку родини, друзів, колег та як вона впливає на Ваше ставлення до служби?

Людмила: Безумовно, моє оточення мене підтримує. Коли впевнена, що тили прикриті, можна повністю зосередитися на виконанні своїх службових обов'язків.

Юлія: На початку не відчувала підтримки з боку родичів та знайомих. Наразі вони змирилися, хоча все одно сильно переживають.

– Що, на Вашу думку, може змінити ставлення до жінок у військовій сфері в медіа та суспільстві?

Людмила: Це питання із зірочкою. Жінка-військовослужбовиця ще не «розкручена» ні у медіа, ні в суспільстві. Існування жіночого ветеранського руху та кілька жіночих облич на екранах у масштабах країни недостатньо. Тільки кілька років потому до Дня захисника додали і захисниць. Коли співаємо гімн – співаємо про БРАТІВ козацького роду...

Треба розгорнути «жорстку» компанію щодо висвітлення досягнень жінок у війську. Надати жінкам можливість займати керівні посади та проявляти себе. Я не знаю жодної жінки – очільниці ТЦК, наприклад! Я б рекомендувала запустити пілотний проєкт щодо залучення жінок на службу у ТЦК, але вже після нашої перемоги.

Юлія: На мою думку, зміни почнуться, коли жінок не будуть відмовляти від вступу до лав ЗСУ. Якщо жінка вирішила, то вона все пройде.

– Які слова Ви би хотіли почути, коли тільки-но стали військовослужбовицею?

Людмила: «У тебе все вийде!»

Юлія: «Ти молодець! Ми тебе розуміємо та підтримуємо».

З початком повномасштабного вторгнення країна помітно змінилася: з'явилися нові пріоритети, виклики та погляди. Попри те, що війна йде вже понад три роки, жінки в армії все ще стикаються з проявами стереотипізації. І хоча медіа та влада роблять певні кроки для покращення статусу жінок-військовослужбовиць, цього наразі недостатньо. На прикладі Людмили та Юлії можна побачити, яким різним буває досвід військовослужбовиць. Хтось відчуває напруження в армії, хтось серед цивільних. Хоча ці перешкоди та виклики впливають на службу, проте не відбивають у жінок бажання захищати рідну землю та кожного дня доводити, що не так важлива стать, як покликання душі.

Анастасія Грабовенко

Додаток 2

Бойова готовність чи краса?

Жінки завжди були невід'ємною частиною українського опору. Як і за часів УПА, так і в реаліях сучасної армії. Незважаючи на це, часто досягнення жінки все ще сприймаються з перспективи її вроди чи наявності сім'ї. Не оминула ця проблема й військовослужбовиць. Вистачить лише заголовків у ЗМІ на кшталт «Гарна молода мама на фронті», де попереду всіх можливих досягнень виставляють зовнішній вигляд. Тож наскільки ця проблема є актуальною для України та що про це кажуть самі військовослужбовиці?

Об'єктивація

Нині жінки-військовослужбовиці все частіше виступають експертками та героїнями в медіапросторі. Пишуть про них менше, ніж про військових чоловічої статі, проте це не єдина проблема. Жіночий образ у медіа загалом часто зазнає значної стереотипізації та об'єктивації. Будь це жінка з комп'ютерної гри чи на полі битви.

Євангеліна Пападакі у своїй праці «Феміністичні погляди на об'єктивацію» пише: «Об'єктивація – це поняття, центральне у феміністичній теорії. Її можна приблизно визначити як сприйняття та/або ставлення до людини, зазвичай жінки, як до об'єкта». Тобто людина сприймається не як окрема особистість, увага акцентується на зовнішності, виключаючи наявність розумової, духовної складової. Ми можемо це побачити у героях книжок, серіалів, реклам, які, крім гарного вигляду, не несуть у собі якоїсь глибини. Таке ставлення простежується у багатьох сферах, навіть на фронті. Звичайний запит в інтернеті «жінка і війна» є одним із показників того, що частіше уявляють люди, коли чують ці слова разом. Переглядаючи сайт Depositphotos, який публікує стокові світлина, можна побачити наступне:

- за запитами «жінка-військова» та «військовослужбовиця» більшість світлин зображують жінку у формі з чоловіком та дитиною, що вже є деякою

стереотипізацію. Майже відсутні окремі фото жінки, вона зображується лише у концепті «дружина, мати».

- за запитами «жінка і війна», «дівчата-військовослужбовиці» можна знайти велику кількість фото жінок у відвертих позах та одязі, який імітує військову форму. Це і є об'єктивацією. Такі світлини можна розцінювати як прояв неповаги до того, який внесок зробили та роблять жінки-військовослужбовці по всьому світу. Може здаватися, що це лише дрібниця. Проте саме у таких маленьких речах і криється велика проблема нашого суспільства.

Сексуалізація та об'єктивація українських військовослужбовиць

«Сексуалізація – приписування сексуальних характеристик особам чи об'єктам, що часто проявляється як сексуальна об'єктивація жінок чоловіками», – дає визначення Майкл Рут для системи пошуку наукової інформації EBSCO. З початку війни та вступу значної кількості українок до лав ЗСУ прояв сексуалізації та стереотипізації підвищився. Про це говорять постійні скандали, які набувають значного розголосу та відбуваються кожного року. У 2023 році Угрупування Об'єднаних Сил опублікувало допис, в якому назвав військовослужбовиць «втіленням світла, добра і любові». Проте обурення викликали світлини, прикріплені до тексту. На них жінки з розпущеним волоссям та макіяжем посміхаються в камеру, стоячі в окопах. Сайт капманії «Повага», яка займається боротьбою з сексизмом, розмістив матеріал під назвою «Це чистої води сексизм»: навіщо жінок об'єктивують у рекламі військової форми?». Там було надано коментарі бійчинь, які висловили свою думку щодо цього допису. Всі вони зазначили, що вважають такі світлини недоцільними та нереалістичними, адже військова форма не про красу, а про зручність.

Ще одним прикладом є ситуація з українсько-американським гуртом HANUMIKE, який у 2023 році випустив пісню «Дика Дичка», присвячену жінкам у ЗСУ. Проте гурт зазнав значного хейту через сумнівну лірику та кліп. У пісні використовують такі слова як «Не виходить з голови піксельна спідничка» та

«Мій незламний бетер без саляри вже скучає». Коментарі під кліпом переважно негативні та засуджуючі. *«Я просто хочу, щоб ця пісня пішла в небуття. Ви взагалі не відстрілюєте стан справ в армії і на передовій. Там пекло...», «...Підкажіть будь ласка в якому з рядків цієї пісні я можу побачити прояв поваги до жінок-військовослужбовців?...», «Дуже соромно за таку творчість. Дівчата гинуть, лишаються кінцівок..., а ви спідничка» (орфографія та пунктуація авторів збережена).*

І це далеко не всі випадки. Пісня Потапа «Волонтер» також обурила слухачів через неповагу до волонтерок та сексуалізацію жінок. У 2024 році газету «Спротив», яку створюють Сили територіальної оборони України, «прикрашала» картинка жінки-військовослужбовиці у дуже відвертому одязі. Доречніше сказати, майже без нього. Всі ці випадки є яскравим підтвердженням того, що боротьба із сексуалізацією та об'єктивацією жінок-військовослужбовиць в Україні потрібна, як ніколи.

Думки українських військовослужбовиць

Хоча прояви сексуалізації українських військовослужбовиць доволі явні, самі бійчині мають різні погляди та думки щодо цього. Проте дізнатися їх було важкувато. Більшість жінок, почувши про тематику питань, відмовилися коментувати, назвали їх провокативними. Це також є прикладом того, як сексуалізація та стереотипізація вкорінилася у думках українців. Деякі жінки бояться висловити власну думку, можливо тому, що вона, якимось чином, може виставити армію в не дуже вигідному світлі.

Під час опитування ми запитали у бійчинь, чи помічали вони у медіапросторі публікації про жінок-військовослужбовиць, які мали прояви сексуалізації чи стереотипізації. Також дізнавалися їхнє ставлення до таких виразів у медіапросторі як «Вбивча краса», «Краса зі зброєю». Торкнулися теми деяких відомих випадків сексуалізації жінок, як приклад, реклами Третьої штурмової.

Відповіді ми отримали різноманітні:

«Сексуалізацію у медіа, так, помічала, особисто на собі не відчувала. Зброя в руках жінки на рекламних щитах виглядає красиво, але жінка та зброя, на мій погляд, це не природно. Зброя – це сила, це більше для чоловіків. А реклама Третьої штурмової – це РЕКЛАМА Третьої штурмової, вони (жінки) не головний об’єкт в цій рекламі. Це увага до самої бригади...», – коментує Величко Ірина, солдатка.

«Сексуалізацію помічала. Взагалі, я за красу жінок, але зі зброєю я її не бачу. Краса жінок в іншому. До Третьої штурмової я відношуся з повагою, але рекламу не розумію», – висловила свою думку бійчиня Субоч Інна.

«Так, на жаль, випадки сексуалізації та стереотипізації жінок-військовослужбовиць у медіапросторі непоодинокі. Найбільш яскравий приклад, мабуть, рекламні кампанії Третьої штурмової. Як людина, яка має певну дотичність до журналістики та піару, я розумію, чому це робиться. Ми прекрасно знаємо, на кого розрахована реклама Третьої штурмової. На молодих хлопців. Тому, архетипи задіяні відповідні – прихось до нас, з нами ти станеш крутим, станеш героєм, будеш подобатися дівчатам і навіть та красуня з холодним серцем, яка відмовила тобі, нарешті зрозуміє, кого вона втратила... Ярлики типу “Вбивча краса” чи “Краса зі зброєю” – це, як на мене, спрощення образу жінки-військовослужбовиці аж до примітиву...», – зазначає бійчиня та колишня журналістка Лариса Коваль.

Проблема сексуалізації та стереотипізації все ще залишається актуальною. Під час збору коментарів було виявлено, що більшість з тих, хто погодився висловитися, зустрічав у медіапросторі контент, який сексуалізує чи стереотипізує жінок-військовослужбовиць. Крім цього, хоча самі вони стоять на захисті держави зі зброєю у руках, деякі з жінок називають це «не жіночою справою». Тобто притримуються стереотипного мислення. Думки щодо Третьої штурмової також різняться: хтось підтримує, деякі не розуміють, інші засуджують. Більшість відмовляється коментувати. Проте не потрібно забувати, що різність думок у суспільстві є важливим чинником, який завжди буде

викликати дискусії та обговорення. І чим більше на цю тему сперечаються, тим більше розголосу набуває проблема.

Анастасія Грабовенко

Додаток 3

Боротьба крізь століття

Як і сучасні жінки у лавах ЗСУ, українське жіноцтво минулого робило свій значний внесок у боротьбі за незалежність та відновлення державності. Не просто так українки завжди залишаються сильними та рішучими. Про становлення жінки в українському менталітеті, бойові заслуги та боротьбу, яка ведеться вже не перше століття.

Образ української жінки

На характер, цінності та пріоритети людини в деякій кількості впливає менталітет країни, в якій вона народилася та виросла. Сам термін «менталітет» або «ментальність» має різні тлумачення. Як зазначає Енциклопедія Сучасної України, існує значна кількість визначень – «від розширеного визначення як душі, психології, національного характеру, вдачі у поєднанні зі специфікою світосприйняття взагалі, картини світу, властивій певній спільноті, до обмеження змістового поля поняття складом думок, умонастроєм, розумовими здібностями певної соціальної та етнічної єдності...».

З українським менталітетом не все просто, завжди знайдуться певні розбіжності чи міфи, особливо якщо це стосується гендерного питання. Історикиня Марія Кашуба у своїй праці «Гендерний аналіз традиційного українського суспільства» зазначає, що на менталітет впливає також і праця, якою займається більша частина населення. Кашуба наголошує, що український етнос формувався на основі землеробно-скотарських племен. І це також вплинуло на певний розділ ролей у суспільстві, зокрема на ставлення до жінок. «...звертаємо увагу саме на те, що культ жінки – це культ родючості й плодovitості, який є надто яскравим у перші віки нашої історії (скіфські баби). Цей культ просто не міг не утвердитися в землеробських племенах. Традицію поваги до жінки в наших предків спостерігаємо в культурі Київської Русі: у пам'ятках жінку зображено з пошаною і захопленням...», – зазначається у статті. Історикиня підсумовує, що жінка в українському суспільстві виступає більше у

ролі берегині. Вона виховує воїнів та політиків, бере тягар відповідальності за чоловіків.

Образ української жінки у своїй більшості складається з видатних постатей та літературних персонажів. «Українська література XIX століття на чолі з Тарасом Шевченком виплекала справжній культ української жінки – не тільки страдниці, наймички, покритки, а й жінки – “козир-дівки”, Кайдашихи, Мотрі, Шевченкової “Марії”, яка продовжує справи сина, коли його учні розбіглися, злякані карою», – пише Марія Кашуба. Не можна не згадати й відому княгиню Ольгу, яка після смерті чоловіка не тільки очолила владу, а й помстилася за смерть коханого.

Так, українки брали активну участь у багатьох сферах. Історикиня Ірина Петренко у своїй праці «Жінки в історії України» пише, що, за часів Литви та Польщі, українки посідали доволі значне становище. Вони могли самостійно обирати чоловіка, володіли землею, впливали на політичні та громадянські справи. Проте завжди існувала й темна сторона. Чоловіки часто били жінок і згодом їхнє становище ставало дедалі гіршим.

Загалом, збиральний образ українки виглядає так: сильна, рішуча, розумна та віддана. Історичні події та умови проживання значно вплинули на становлення сучасної українки. Так, у більшості випадків, їй все ще віддають роль берегині. Проте внутрішня сила та рішучість жевріли у ній завжди.

Жінки в ОУН та УПА

Одним із феноменів національно-визвольної боротьби стала активна участь українок в ОУН та УПА. Жінки рідше за чоловіків перебували під обстрілами, проте виконували значну кількість інших функцій. До них входили: медична допомога, друкарство, пропаганда та обов'язки зв'язкової. Вступали жінки переважно молодого, навіть юного віку. Спочатку вони виконували різні доручення, допомагали одягом та харчами, надавали фінансову допомогу тощо. Пізніше жінки почали брати участь у військових операціях, існували навіть окремі загони, що склалися переважно з молодих дівчат. Вступали вони у

підпілля добровільно та з різними цілями. Для однієї це була цікава пригода, для іншої – можливість зробити внесок в історію, комусь важливо захистити родину чи відстояти країну.

Українки у Першій та Другій світових війнах

Більшість досліджень військової історії розкриває участь чоловіків. Про вклад жінок почали говорити не так давно, хоча вони також брали участь у багатьох військових процесах. Під час Першої світової жінки всіма силами підтримували своїх чоловіків. Насамперед створюючи благодійні організації. Великий внесок зробили польові медсестри, благодійниці, пропагандистки. Крім інформаційної та матеріальної допомоги, жінки, разом з чоловіками, також перебували на полі битви, брали участь у військових операціях, отримували нагороди. «Саме Олена Степанів та Гандзя Дмитерко стали першими українськими жінками-добровольцями, які захотіли служити у війську не як сестри-милосердя, а саме як рядові стрільці, пліч-о-пліч з чоловіками. Ці дві жінки здобули повагу серед чоловіків-військових за свою звитягу, дуже швидко отримали ранг хорунжих, їх нагородили медалями за мужність», – пише історикиня Ольга Баковецька у статті «Українські жінки у війнах XX–XXI століть».

Не менше зробили жінки і під час Другої світової війни. Вони взяли на себе тяжкий тягар відповідальності та виступали у різних ролях: танкістка, льотчиця, снайперка, розвідниця, кулеметниця, лікарка, медсестра тощо. Як зазначає кандидатка педагогічних наук Наталія Макогончук у статті «Жіноче обличчя Другої світової війни»: «...в роки війни підготовлено 300 тисяч медичних сестер, та понад 900 тисяч сандружинниць, у військах протиповітряної оборони служили 300 тисяч жінок. За роки війни підготовлено 222 тисячі жінок “бійців-спеціалістів”...».

Хоча радянська влада висвітлювала вклад українських жінок досить однобоко, сучасна історіографія поступово заповнює пробіли у цій тематиці. Проводяться нові дослідження, відкриваються виставки, знімаються фільми. Всі

ці заходи поступово зменшують кількість стереотипів та дезінформації щодо цього питання.

Анастасія Грабовенко

Додаток 4

Гендерна (не)рівність

Нині гендерної нерівності одна з найобговорюваніших проблем у суспільстві. Вона має велику історію, яка супроводжується міфами, стереотипами та замовчуванням. Це питання ніколи не втрачає своєї актуальності. Сьогодні, коли жінки йдуть на фронт захищати власну країну, проблема гендерних стереотипів сильно впливає на їхню діяльність та самопочуття. Тому важливо знати які закони захищають українок військовослужбовиць, як нерівність впливає на психічне становище жінок та як ми можемо побороти цю проблему.

Про законодавство

Захистом прав жінок, у першу чергу, займається закон. Оскільки наразі у лавах ЗСУ перебуває приблизно 70 тисяч жінок, ця проблема стала ще актуальнішою. Права та обов'язки військових прописані у Конституції України, Законі України «Про Збройні Сили України», Дисциплінарному статуті ЗСУ тощо.

Основним нормативно-правовим актом, що передбачає рівність прав жінок та чоловіків, є Закон України «Про рівні права та можливості». Він гарантує рівні можливості для жінок та чоловіків у різних сферах: політика, економіка, освіта, праця, соціальний захист тощо.

У 2018 році чинним став закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». Він передбачає рівність жінок та чоловіків під час виконання військових обов'язків, а також заборону дискримінації за ознакою статі.

У 2025 році ухвалено законопроект, метою якого є протидія дискримінації та покращення дисципліни в армії («Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та Статуту внутрішньої служби ЗСУ щодо вдосконалення механізмів забезпечення військової дисципліни, запобігання і

протидії проявам дискримінації та сексуальним домаганням»). Він передбачає:

- покращення військової дисципліни,
- усунення військовослужбовців від служби при проявах дискримінації чи сексуальних домагань,
- захист від покарань, звільнення чи тиску для тих, хто повідомить про прояви дискримінації,
- зміну порядку службового розслідування таких випадків тощо.

Психологічна складова

Так, закон має на меті захистити жінок від дискримінації, а також наголошує на рівності прав та обов'язків військовослужбовців ЗСУ. Проте наявність нормативно-правових актів не гарантує безпеки. Жінки в ЗСУ, все одно потерпають від дискримінації та нерівності. Це, певною мірою, впливає на їхнє психологічне здоров'я.

Медична психологиня та завідувачка центру психологічної допомоги Ольга Дорош виокремлює такі наслідки гендерної нерівності в армії:

- Дискримінація та стереотипи. Жінки можуть стикатися з упередженим ставленням, сумнівами у їхній компетентності або зменшенням їхнього внеску в колектив. Це може призводити до зниження самооцінки, підвищеного рівня стресу та емоційного вигорання.
- Гендерна ізоляція. У військових підрозділах, де більшість складають чоловіки, жінки можуть почуватися ізольованими або недооціненими, що впливає на їхнє почуття приналежності та моральний стан.
- Сексуальні домагання та насильство. На жаль, жінки у військовій сфері можуть стикатися з сексуальними домаганнями або навіть насильством. Це викликає серйозні психологічні травми, тривожні розлади, депресію та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).
- Нерівні можливості кар'єрного зростання. Перешкоди у просуванні по службі через гендерні упередження можуть спричиняти розчарування, втрату мотивації та стрес через несправедливість.

- Подвійне навантаження. Багато жінок-військовослужбовиць змушені балансувати між службовими обов'язками та родиною, що може призводити до емоційного виснаження та почуття провини.

Тому для жінок-військовослужбовиць важливо отримати додаткову психологічну підготовку. «Підготовка має включати тренінги з адаптації до стресових умов, розвитку емоційної витривалості та самоконтролю. Жінкам необхідно надавати знання про можливі виклики (гендерні упередження, психологічний тиск) та способи їх подолання. Колективне навчання та створення жіночих спільнот допомагає зміцнювати впевненість та взаємну підтримку. Крім цього, військовослужбовиці повинні мати доступ до психологічної допомоги, групових занять з релаксації та методик подолання стресу», – зазначає психотерапевтка Ольга Дорош.

Що робити?

У 2023 році соціальною групою «Рейтинг» було проведено дослідження «Дискримінація різних соціальних груп у ЗСУ: погляди військових та цивільних громадян». Всього було опитано 2000 респондентів. Дослідження проводилося за методикою CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing). Шляхом випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. В опитуванні піднімалося питання служби жінок в армії, дискримінації, стереотипів тощо. Під час дослідження було виявлено, що 40% опитаних вважають материнство головним завданням жінки. Проте ставлення до жінок-військовослужбовиць виявилось позитивним (схвалює більше 80% реципієнтів). Окремо виділено проблему побуту (форма, взуття, душ, окрема казарма тощо). Учасниці фокус-груп зазначили, що побут жінок в ЗСУ покращився, особливо за рахунок волонтерів.

Загалом, дослідження показує, що дискримінації жінок в ЗСУ поступово знижується. Проте більшість жінок, які давали інтерв'ю для дослідження, зазначили, що стикалися з певною дискримінацією. Дехто зазначає про наявність «позитивної» дискримінації – нав'язування турботи.

Перше, що є важливим для покращення умов перебування жінок у лавах

ЗСУ – це усунення побутових проблем. У дослідженні зазначається про нестачу засобів гігієни, форми, казарм для жінок. Окремо виділяються рекомендації щодо покращення медичної служби. Серед них: наявність спеціалістів з жіночого здоров'я, палат для жінок у госпіталах. Крім цього важливо запровадити курси підвищення кваліфікації військових лікарів саме в розрізі медичної допомоги жінкам-військовим.

Важливим також є те, як образ жінки-військовослужбовці висвітлюється в медіа. Недоречним вважається розповсюдження стереотипів про «тендітних берегинь». Увага повинна акцентуватися на професійності, а не на статі. Важливо публікувати реальні історії успіху та досягнень жінок в армії. Частіше запрошувати їх у якості експерток та героїнь сюжетів. Необхідно надавати інформацію не лише про наявність проблеми, а й про способи вирішення.

Нині для жінок все ще існує «скляна стеля» – невидимий бар'єр, що заважає кар'єрному зростанню жінок. Військовослужбовцям складніше отримати підвищення, ніж військовим чоловічої статі. Тому необхідно надавати можливість жінкам отримувати підвищення кваліфікації та обіймати керівні посади.

Інша сторона проблеми

Ухвалення нових законів та постійне проведення опитувань на тему дискримінації жінок свідчать про визнання державою наявності порушень прав військовослужбовиць. Проте у суспільстві існує інша думка щодо гендерної нерівності. Згідно з опитуванням Національного інституту стратегічних досліджень «Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну» за 2023 рік, 55% респондентів вважає, що нинішні умови служби цілком враховують потреби жінок. Результати опитування соціальної групи «Рейтинг» за 2023 рік показали, що «більшість чоловіків, звичайно не бачать нерівностей, окрім позитивної дискримінації, коли жінок хочуть уберегти і створити їм більш сприятливі та полегшені умови служби».

Крім цього, у 2021 році у Дніпрі відбувся семінар з рівних прав та

можливостей для жінок і чоловіків у ЗСУ. Інна Заворотько (нині заступниця начальника відділу міжнародного права Департаменту юридичного забезпечення Міноборони України) зазначила про наявність дискримінації у бік чоловіків-військовослужбовців. «Наразі норми, які містяться в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», у Положенні «Про проходження громадянами України військової служби» більш дискримінаційні щодо чоловіків, ніж до жінок. І говоримо не про реалізацію, а лише про те, як це юридично закріплено. Це є наслідок підвищеної уваги, яка приділялася охороні материнства й дитинства», – цитує її видання «АрміяInform».

Протягом останніх років ставлення до жінок в армії значно змінилося. Суспільна думка щодо ролі жінки все ще стереотипна, проте нове покоління вже робить певні кроки у подоланні цієї проблеми. Українки в ЗСУ все ще потерпають від дискримінації, що може значно впливати на їхнє ментальне здоров'я. Тому важливими є вчасна допомога та попередня психологічна підготовка бійчинь. Крім психологічних аспектів, жінки стикаються з проблемами побуту, кар'єрного зростання тощо. Інколи думки щодо дискримінації в армії різняться. Зрідка, проте у медіа трапляються вислови про гендерну нерівність у бік чоловіків. Зокрема через підвищену увагу, яка приділялася охороні материнства та дитинства.

Майбутнє жінок в українській армії можливе, проте потребує значної роботи. Це залежить від професійності командування, дій влади та, звісно, вкладу суспільства у підтримку жінок, які вирішили пов'язати своє життя із захистом країни.

Анастасія Грабовенко